

ROZHOVOR

FINANCOVANIE CIRKVI ZO ŠTÁTNEHO ROZPOČTU NIE JE PRINCIPIÁLNE ZLÉ

Je Slovensko krajinou, v ktorej vládne náboženská tolerancia? Aký ďalší osud čaká zmluvu o výhrade vo svedomí, na ktorej v roku 2006 pohorela vládna koalícia? Čo si myslí o novom zákone o financovaní cirkví a náboženských spoločností? Zdá sa mu cenzus 50 000 členov, potrebný na registráciu novej cirkvi či náboženskej spoločnosti, primeraný? Aj na to ponúka odpovede a svoj právny názor profesor Matúš Nemeč z Právnickej fakulty UK v nasledujúcom rozhovore. Uznávaného odborníka na rímske, kánonické i konfesné právo vyspovedal profesor Vojtech Vladár, jeho kolega z katedry a zároveň riešiteľ medzinárodného projektu Siete stredoeurópskych profesorov (Central European Professors' Network) koordinovaného Inštitútom komparatívneho práva Ferenc Mádla v Budapešti (Ferenc Mád Institute of Comparative Law).

CENTRAL EUROPEAN
PROFESSORS' NETWORK

Vážený pán profesor, pôsobíte na Právnickej fakulte UK ako vedúci katedry rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva a ste všeobecne uznávaným odborníkom v odbore rímskeho a kánonického práva. Vo vedeckej komunite ste však známy i ako vedec zaoberajúci sa konfesným právom a práve naň by som sa rád v našom rozhovore zamerl. Ako ste sa k tomuto zaujímavému odboru dostali a čo vás na ňom najviac oslovilo?

Výučbu tohto predmetu pôvodne zabezpečoval profesor Karol Rebro, môj vzácny učiteľ, ktorý do neho zahrnul i kánonickoprávne témy. Ja som istý

čas postupoval rovnako, avšak po etablovaní pojmu „konfesné právo“ vo vedeckej spisbe propagovanej najmä pražskou Spoločnosťou pre cirkevné právo a po reformách predmetov na našej právnickej fakulte som ho na prelome tisícročia začal učiť ako osobitný predmet. V súčasnosti sa vyučuje pre študentov magisterského stupňa štúdia a ja sa spolupodieľam najmä na jeho skúšaní.

Aký je o tento predmet zo strany študentov záujem?

Konfesné právo je jedným z troch ponúkaných cirkevnoprávnych predmetov (popri kánonickom práve a cirkevnom práve na Slovensku) a teší sa stále veľkému záujmu. Študentov najviac púta ústavnoprávne vymedzenie náboženskej slobody, trestnoprávna ochrana náboženskej slobody a špecifiká pri uzatváraní manželstva cirkevnou formou podľa platného zákona o rodine v porovnaní s úpravou podľa kánonického práva. Na tieto, ale aj iné témy sa často píše i záverečné práce.

Ako vnímate súčasnú konfesnoprávnu situáciu na Slovensku z pohľadu individuálnej i inštitucionálnej náboženskej slobody?

Súčasná úprava je podľa môjho názoru optimálna, čoho dôkazom je neexistencia vážnejších konfliktov alebo právnych sporov v tejto oblasti. Tých pár, ktoré sa objavili, sa týkalo najmä správneho práva, predovšetkým registrácie cirkví alebo náboženských spoločností, resp. reštituovania cirkevného majetku, čo však nie je *stricto sensu* konfesnoprávna téma. Hlavným prameňom konfesného práva zostáva vhodne nastavený zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností, s ktorého uplatňovaním sa v praxi taktiež nespájajú väčšie problémy. I keď diskutovať by sa dalo najmä o financovaní, no po prijatí zákona č. 370/2019 Z. z. o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností by išlo len o rýdzo akademickú debatu.

Slovensko je známe náboženskou toleranciou. V čom nachádzate jej korene?

Naša krajina si nikdy neprešla dramatickými náboženskými revolúciami a ani reformácií sa u nás nepodarilo zapustiť korene v takej

miere, ako to spočiatku vyzeralo. Dôkazom toho je aj skutočnosť, že cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré vzišli z protestantskej reformácie, sú na Slovensku dodnes výrazne menšinové. Netreba taktiež zabúdať na to, že v časoch národného obrodovania predstavovali politickú a morálnu elitu národa katolícki či evanjelickí kňazi – vlastenci. Aj z toho dôvodu u nás prakticky nikdy neexistovali nejaké výraznejšie pnutia medzi náladami obyvateľstva a náboženstvom v zmysle vytýkania cirkvám, že sa o ľudí nestarali. Značný morálny kapitál si cirkvi priniesli aj z čias komunistickej diktatúry.

Viacerí odborníci dokonca tvrdia, že na Slovensku vládne jedna z najlepších konfesnoprávnych situácií v celej Európskej únii, čo sa prejavuje nielen v rozhodnom uplatňovaní náboženskej parity, ale aj v odmietaní prehnaného protekcionizmu voči malým cirkvám a náboženským spoločnostiam. Aký je váš názor?

S týmto záverom môžem len súhlasiť, i keď istý druh zvýšenej miery privilegovanosti možno vidieť v skutočnosti, že menšie cirkvi a náboženské spoločnosti dlhodobo dostávajú zo štátneho rozpočtu v pomere k počtu členov, ktorý vychádza zo sčítania obyvateľstva, viac než cirkvi väčšinové. Počtom najmenšia cirkev tak dostane na „hlavu“ viac eur než ktorákoľvek početnejšia cirkev, pričom najmenej „na hlavu“ dostane – trochu paradoxne – najpočetnejšia cirkev. Napriek tomu na Slovensku panuje vzácný konsenzus, keď si jednotlivé cirkvi a náboženské spoločnosti medzi sebou nič nevytýkajú, niet medzi nimi právnych sporov ani výrazných treníc, podaní či žalôb a ich vzťahy možno nazvať viac než korektnými.

V súčasnosti sa v celej Európskej únii stále viac množia konflikty súvisiace s používaním náboženských symbolov na verejnosti. Známych je viacero kázus riešených i Európskym súdom pre ľudské práva (ESLŠ). Prečo si myslíte, že táto problematika nie je na Slovensku aktuálna?

Podľa môjho názoru to súvisí s neprítomnosťou menšín, s ktorými sa väčšina takýchto žalôb spája. Na myslím najmä vyznávačov islamského náboženstva, ktorí nie sú na Slovensku registrovaní na spôsob uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Ak

aj stretne na ulici na Slovensku ženu so šatkou, nemá na sebe burku, resp. nikáb, zakrývajúce celú tvár, ako to prikazujú niektoré prísnejšie islamské vetvy. Napriek tomu, i keď má naša krajina odlišné tradície, nemožno hovoriť o nejakej netolerancii. Dovolím si skôr povedať, že Slovensko patrí k jedným z najtolerantnejších krajín vôbec. Dôkazom toho je napokon aj neexistencia akéhokoľvek konfesnoprávneho predpisu, ktorý by zakazoval nosenie nejakého odevu súvisiaceho s náboženstvom, a už skôr spomínaný „právny pokoj“ v tejto oblasti.

Ak by sa takáto kauza vyskytla, myslíte si, že by si súčasné nastavenie štruktúry prameňov konfesného práva s ňou dokázalo bez problémov poradiť? Sú totiž známe ojedinelé prípady, ktoré sa zatiaľ na sudy síce nedostali, avšak spoločnosť sa o nich dozvedela prostredníctvom médií.

Nemôžem prejedukovať prípadné rozhodnutie súdu, môžem však vyjadriť svoj právny názor. Je zrejmé, že práve súčasná situácia je dôkazom toho, že slovenské spoločensko-právne prostredie je nastavené na kvalitnej úrovni. Všetky takéto konflikty boli napokon vyriešené mimosúdne, a to najmä prostredníctvom zásahu kompetentných autorít pôsobiacich v rámci administratívneho aparátu. Podľa môjho osobného i právneho názoru však prítomnosť náboženských symbolov vo verejnom priestore nijakým spôsobom neobmedzuje iných v ich vlastnom názore. Vyvesenie krížu vo verejnej škole (čo sa však na Slovensku neuplatňuje, keďže zákon, ktorý by to umožňoval, neexistuje) by tak napríklad nebránilo tomu, aby rodičia večer čítali vlastnému dieťaťu z Marxových či Leninových diel a vysvetľovali mu, že Boh neexistuje. Takisto žiadny zákon u nás nebráni, aby sa niekto objavil na verejnosti v oblečení, ktoré vyžaduje napríklad židovské náboženstvo alebo islam. Ak sa predsa u dieťaťa objavia pochybnosti o náboženstve, k čomu skôr či neskôr aj tak príde, je na rodičoch, aby mu ich vysvetlili. Okrem toho, ako konštatoval i Európsky súd pre ľudské práva, kríž nemožno považovať len za rýdzo náboženský symbol.

Mimochodom, ako hodnotíte vývoj a konečné rozhodnutie kauzy Lautsiová vs. Taliansku?

[Ide o prípad, ktorý genézou siaha na začiatok tohto tisícročia. Soile Lautsiová, talianska občianka fínskeho pôvodu, sa

stážovala na kríže zavesené na stenách škôl v severnom Taliansku. Podľa nej prítomnosť náboženských symbolov v triedach porušovala sekulárne princípy, na ktorých by verejné školy mali fungovať. Lautsiová sa v tejto veci obrátila na ESLS, ktorý jej v r. 2009 dal za pravdu. Taliansku sa však voči tomuto rozsudku odvolalo na Veľkú komoru ESLS. Tá v r. 2011 právoplatným rozsudkom rozhodla, že umiestnením krížov v triedach štátnych škôl nedošlo k porušeniu čl. 2 (právo na vzdelanie) Dodatkového protokolu k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd – pozn. red.] Ide doslova o kľúčovú kauzu. Trochu sa mi nepozdávalo len odôvodnenie rozsudku. Dôležitosť tejto kauzy spočíva aj v tom, že na stranu Talianska sa postavilo pri odvolaní sa na Veľkú komoru ESLS desať iných štátov, a to najmä z východnej Európy, v ktorých nie sú kríže vo verejných budovách povinné.

Čo si myslíte o zmluvách o výhrade vo svedomí, ktoré predpokladá Základná zmluva medzi SR a Svätou stolicou, ako aj Dohoda medzi SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami?

Z hľadiska vývoja v nedávnom období je prítomnosť takejto zmluvy v právnom poriadku jednotlivých štátov viac než dôležitá, keďže viaceré z nich zmenili v otázkach týkajúcich sa života a smrti postoj o 180 stupňov. Mám na mysli najmä normy upravujúce interrupcie, sterilizácie a asistovanú reprodukciu, ktorých adresátmi sú všetci občania štátu. V dôsledku takejto zmeny sú však mnohí zdravotnícki pracovníci, ktorí takéto konanie prirodzene odmietali, k takémuto konaniu teraz nútení, hoci je v rozpore s ich svedomím. Celkom iná je však otázka, akých ďalších oblastí by sa mala takáto zmluva týkať. Otázna je najmä práca v nedeľu, odmietanie lekára predpísať antikoncepciu či odmietanie sudcu rozviesť manželstvo, resp. advokáta asistovať akýmkoľvek spôsobom pri rozvodoch. Pokiaľ ide o našu krajinu, spomenuté tri najvážnejšie konania (umelé prerušenie tehotenstva, sterilizácia a asistovaná reprodukcia) sú už teraz *expressis verbis* zahrnuté v § 12 ods. 2 písm. c) zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, kde sa píše, že poskytovateľ môže odmietnuť návrh na uzatvorenie dohody o poskytovaní zdravotnej starostlivosti, ak poskytovaniu zdravotnej starostlivosti bráni osobné presvedčenie zdravotníckeho pracovníka, ktorý má zdravotnú starostlivosť poskytovať. V praxi to znamená, že zdravotnícky pracovník má právo odmietnuť vykonanie takéhoto zákroku.

Ako je všeobecne známe, práve uvedená zmluva viedla v roku 2006 k rozpadu vládnej koalície a vypísaniu predčasných parlamentných volieb. V súčasnosti ju opätovne otvára jedna zo strán vládnej koalície. Aký bude podľa vás jej ďalší osud?

Podľa môjho názoru nemá z politického hľadiska táto zmluva v súčasnej koalícii žiadnu šancu. Otvorenie tejto otázky jej skôr uškodí a odporcov utvrdí v závere o jej zbytočnosti. Je otázne aj to, či vôbec a v akom znení bude predložená. Napriek tomu, s ohľadom na spomenuté vymedzenie najdôležitejších konaní spojených s inštitútom výhrady vo svedomí v zákone č. 576/2004 Z. z., považujem uvedený krok za otváranie už otvorených dverí.

Aký je váš názor na nový zákon o financovaní cirkví a náboženských spoločností (zákon č. 370/2019 Z. z. o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností)?

Predmetný zákon považujem za dobrý. Z môjho pohľadu je však problémom tlak médií ovplyvňujúcich verejnú mienku v zmysle nevyhnutnosti zmeny modelu financovania. Často sa verejnosti podsúva záver, že financovanie cirkví zo štátneho rozpočtu je principiálne zlé. V tomto kontexte sa však zabúda na to, že tento model zodpovedá tradíciám našej krajiny, siahajúcim až do 19. storočia, a zároveň neodporuje princípom Európskej únie uznávajúcim právo voľby jednotlivých štátov v tejto oblasti. Odmietam predovšetkým tvrdenie, že tento model je nespravodlivý, lebo na jeho základe prispievajú na činnosť cirkví a náboženských spoločností taktiež ich nečlenovia (ak pracujú). Netreba však zabúdať na to, že rovnakým spôsobom sú zo štátneho rozpočtu dotované i mnohé ďalšie subjekty (venuujúce sa napríklad kultúre alebo športu), ktoré nie sú štátnymi orgánmi ani verejnými inštitúciami. Pokiaľ ide o súčasné zaťaženie štátneho rozpočtu, ide o 40 miliónov eur určených pre 18 registrovaných cirkví a náboženských spoločností, presnejšie pre 15, keďže tri subjekty si štátnu dotáciu nenárokuju. Ak by sa i zvažoval nový model, ten by sa musel zavádzať postupne, tak, ako k tomu momentálne dochádza v Českej republike.

Považujete tento zákon za nahradenie zmlúv o finančnom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností predpokladaných Základnou zmluvou medzi SR a Svätou stolicou i Dohodou medzi

SR a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami?

Ťažko povedať, či v tomto prípade ide o akúsi formu jednostrannej náhrady. Jeho základná koncepcia je však odlišná oproti pôvodným návrhom zmluvy, keďže výška dotácie sa odvíja od počtu veriacych podľa posledného sčítania obyvateľstva, domov a bytov, a nie od počtu duchovných. Nepopieram však, že „kampaň“ pred sčítaním ľudu môže rozhodnutie človeka ovplyvniť, a to nielen v pozitívnom, ale aj v negatívnom smere. Veľkou výhodou a novinkou tohto zákona je možnosť registrovaných cirkví a náboženských spoločností tvoriť si vlastné rozpočty s tým, že zaplatiť zo štátnych prostriedkov môžu len to, čo zákon dovoľuje.

Aký je váš názor na možné nahradenie súčasného modelu financovania cirkví a náboženských spoločností prostredníctvom systému daňovej asignácie podobného Taliansku? (Asignácia dane predstavuje mechanizmus priamej podpory mimovládnych organizácií a neziskového sektora zo strany daňovníkov. Daňová asignácia je sčasti implementovaná aj v súčasnej legislatíve SR – fyzické osoby, ktoré zaplatili daň z príjmu, môžu venovať 2 % z nej v prospech subjektov neziskového sektora – pozn. red.)

Práve pre spomenutý zákon je nad novým modelom momentálne úplne zbytočné uvažovať. Všetko však závisí od politických konštelácií. Viem si predstaviť, že ak by sa k moci dostala koalícia zložená zo strán, ktoré budú takýto zákon presadzovať, tak terajší model zmenia. Napriek

tomu si však myslím, že v súčasnosti na to politická vôľa nie je. Ak by sme zvažili asignačný model, podmienky na Slovensku a v Taliansku vykazujú viaceré paralely. Na druhej strane však talianski veriaci neprešli 40-ročným obdobím komunizmu, v ktorom boli veriaci demotivovaní prispievať na akékoľvek účely. Za riziko assignovanej dane považujem však to, že ak by cirkvi boli len jedným z mnohých jej adresátov, výška vybratej sumy by bola vystavená nálade, resp. prioritám daňovníkov.

Čo si myslíte o stave trestnoprávnej ochrany v oblasti individuálnej, resp. inštitucionálnej náboženskej slobody?

Podľa môjho názoru je terajšia trestnoprávna ochrana náboženskej slobody optimálna. Trestnoprávne následky by mali nastúpiť predovšetkým v prípade jej obmedzovania. Pokiaľ by však išlo napríklad o ochranu predstaviteľov cirkví alebo náboženských spoločností pred „hanobením“, je otázne, či by sa mala voľiť trestnoprávna cesta a nie skôr cesta občianskoprávna, ako to vyznieva z rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Klein vs. SR. *[V r. 1997 uverejnil novinár Martin Klein v týždenníku Domino efekt pamflet „Sedí sokol na javori, Larry Flynt a sedem faciek pokrytci“.* V ňom ostro kritizoval televízne vystúpenie katolíckeho arcibiskupa Jána Sokola, ktorý protestoval proti kontroverznému plagátu i distribúcii Formanovho filmu *Ľud versus Larry Flynt*. Kleina vzápätí zažalovali dve súkromné občianske združenia za hanobenie rasy, národa a presvedčenia. Za pravdu im dal aj Krajský súd v Košiciach, ktorý v r. 2001 potvrdil prvostupňový rozsudok, na základe ktorého bol novinár uznaný

vinným zo spáchania predmetného trestného činu. Klein sa obrátil na ESLS a ten v r. 2006 rozhodol, že zo strany Slovenskej republiky došlo k porušeniu čl. 10 (sloboda prejavu) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, keďže Klein v texte neútočil priamo na rímskokatolícku cirkev, ale na osobu Jána Sokola – pozn. red.]

Aký je váš názor na súčasné podmienky registrácie nových cirkví a náboženských spoločností? Zdá sa vám cenzus 50 000 členov primeraný? Slovenská republika je totiž v tomto ohľade často predmetom kritiky, keďže ide o objektívne najprísnejší zákon v tejto oblasti v celej Európskej únii.

Inštitút registrácie možno označiť na Slovensku za tradičný, keďže sa v modifikovanej podobe uplatňuje prakticky už od 19. storočia. Z hľadiska proporcionality je však potrebné objektívne priznať, že toto číslo je na slovenské pomery privysoké. Dovolím si tvrdiť, že na jeho základe je predloženie návrhu na registráciu novej cirkvi skôr v rovine teórie. S ohľadom na počet obyvateľov Slovenska už totiž pomaly nie je ani koho osloviť, aby podpísal vyhlásenie o členstve, poznaní základných práv a povinností z neho vyplývajúcich vrátane vierouky. Na druhej strane však súhlasím s tým, že členstvo k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti má byť výlučné. Prenesene povedané, nikto nemôže hrať zároveň za Real Madrid aj FC Barcelona. Okrem toho netreba zabúdať, že na to, aby niekto vyznával svoju vieru, nemusí byť členom štátom registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.

prof. JUDr. Matúš Nemeč, PhD.

V r. 1993 úspešne ukončil štúdium práva na Právnickej fakulte UK, kde potom pokračoval v doktorandskom štúdiu. V r. 2002 získal titul JUDr. na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity. V r. 2005 sa habilitoval, v r. 2019 sa stal profesorom v odbore teórie a dejín štátu a práva. Je uznávaným odborníkom na rímske, kánonické i konfesné právo.